

ЛАНДШАФТ І ПАЛОМНИЦТВО

Однією з цілей дослідження є вивчення взаємодії між паломництвом і ландшафтом, і зокрема духовного значення середовища, через яке рухається пілігрим. Історично та традиційно певні напрями були частиною нашого християнського паломництва: місця, зазначені в Новому та Старому Завітах, місця поховань святих, гори та монастирі, освячені присутністю харизматичних старійшин (особливо на християнському Сході), місця об'явлень [7]. Окремі маршрути до цих місць були особливо помітними в християнській географічній та релігійній практиках (шлях паломників до Кентербері, Каміно до Сантьяго-де-Компостела, Єрусалиму, Почаївської лаври, хадж до Мекки тощо).

Такі паломницькі маршрути та відомі історії пілігримів часто викликають у пам'яті конкретні ландшафти та його окремі складові. Наприклад, *Каміно* асоціюється з хвилястим рельєфом, випаленими сонцем *месетами* та мальовничими селами; шлях паломництва до Шартра з плоскими відкритими полями. І у літературних оповіданнях, і в особистому досвіді зміни в ландшафті часто відображають внутрішні трансформації, що відбуваються вздовж маршруту, або вони викликають специфічні емоційні відгуки: католицькі паломники до Шартра радіють, коли вперше бачать шпиль на плоскому горизонті монотонного ландшафту, який вони перетинали годинами.

Визначальними елементами сакрального ландшафту у більшості випадків є культові споруди, однак рельєф місцевості, місце розташування також мають велике значення у його формуванні. Рослинність, яка оточує сакральну споруду, є доповненням, її завдання підкреслити велич храму та особливість цього місця, відобразити та посилити відчуття святості, молитовності, зв'язку з іншим [1].

Певні «сакральні ландшафти» історично «мандрували» і дозволяли правовірним здійснити паломництво, не стикаючись із важкими подорожами у віддалені місця. Наприкінці XV сторіччя *sacro monte* (відтворення Хресної Дороги), були представлені на північному заході Італії як альтернатива дорогому та небезпечному паломництву до Єрусалиму. Різні станції були встановлені в топографічно відповідних місцях (пагорби та гори) у формі святинь і скульптур, з'єднаних між собою стежками. Таким чином паломництво до «Святої Землі» стало локальним, доступним і доступним бізнесом. У наступні два століття ці «тематичні сакральні пейзажі» набрали обертів у католицькій Європі. У XVII столітті модель *sacro monte* була імпортована до Гранади (Іспанія), трохи пізніше до Браги (Португалія), далі відбулося поширення по території Центральної та Східної

Європи, на початку ХХІ століття – до України. Сьогодні Хресну дорогу можна знайти в багатьох католицьких храмах, але також розсіяні на схилах пагорбів у католицькому світі. У католицькій церкві також поширене копіювання паломницьких святинь, особливо тих, що пов'язані з чудесними об'явленнями та зціленнями, і часто зосереджені на місцевих проявах Марії, наприклад, Матері Божої Фатімської та Матері Божої Гваделупської. Серед інших символічних або віртуальних паломництв, що походять із середньовічної Італії та Франції, є лабіринти, знайдені всередині чи поза церквами [5]. Вимощений лабіринт ХІІІ століття, встановлений на підлозі Шартрського собору у Франції, є одним із найвідоміших прикладів і сам по собі приваблює палігримів. Як і у випадку з паломництвом, лабіринти є символом християнської життєвої подорожі, де прикладом є ангели, які прикрашають каплицю Уоттса (кінець ХІХ століття, Комптон, Великобританія). В Україні до такого статусу можна буде віднести лаври (Києво-Печерська, Почаївська та Святогірська) та території, які належать їм.

Символічні сакральні пейзажі, створені для подорожей духовних роздумів, не є винятково католицьким (чи західноєвропейським) явищем. Копії сакральних ландшафтів також не залишилися в минулому: їх можна знайти в безлічі місць, наприклад, копія Лурда в Камбрії (Північна Англія); Свята земля (США), релігійний тематичний парк ХХ століття площею 18 акрів у Коннектикуті, натхненний вибраними уривками з Біблії.

Таким чином, різноманітні ландшафти, що несуть сакральні значення, міські та сільські [3], матеріальні та духовні, тілесні та метафоричні, продовжують впливати на духовний досвід сучасних палігримів. В окремих випадках ландшафти паломницьких маршрутів самі по собі є принадливими. На шляху до Сантьяго-де-Компостела дедалі частіше можна зустріти туристів, керованих не релігійними мотивами, а бажанням фізичного виклику до власного організму, терапевтичного «контакту з природою» або зустрічі з якимось «автентичним минулим» чи «іншою культурою».

Сакральні вірування та обряди є частиною культурної спадщини ландшафту і добре представлені в місцях, які включені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, таких як храми Ангкор-Ват (Камбоджа), Священна гора Сулейман-Тоо (Киргизстан), священні місця та маршрути паломництва гірського хребта Кій в Японії або гори Афон і Метеори в Греції. Природне середовище є центральним для статусу спадщини кожного з цих місць, і, справді, важливо, що ЮНЕСКО не лише визначає об'єкти Всесвітньої спадщини, але й ландшафти [5].

Хочемо наголосити на важливості спадщини паломництва не лише як місць культурних артефактів і практик, але й будь-яких маршрутів і практик, пов'язаних з ними. Це підтверджується, наприклад, у визначенні Радою Європи в 1987 році Каміно до Сантьяго-де-Компостела першим європейським культурним маршрутом і

в подальшому присвоєнні йому статусу Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 1998 році. У випадку Сантьяго де Каміно, перш за все, що формує як минулий, так і теперішній досвід паломників і його статус спадщини. Саме цей набір розмежованих маршрутів дає мандрівникові повільну подорож, яка вбудована в перцепційно-когнітивні та історико-культурні ландшафти, які обрамляють сучасне паломництво, цінне саме тому, що воно вміщено в контекст минулої спадщини. У свою чергу, саме цей статус спадщини сприяв його взаємопов'язаному відродженню та перетворенню в товари через реставрацію та модернізацію житлових приміщень, об'єктів і місць культурного інтересу вздовж маршруту [4, 6].

Сакральні об'єкти можуть викликати суперечку ще до того, як офіційні дискурси спадщини сформульовані, як у випадку з Єрусалимом. У контексті спадщини можуть виникати інші дисонанси через офіційну інтерпретацію сакральних місць, вірувань і практик. Це може бути особливо суперечливим, коли держава береться за відновлення та тлумачення сакрального з політичних та економічних причин. Цю невизначеність можна побачити у випадках офіційної державної інтерпретації М'янмою буддійських храмів для міжнародних туристів, а також у реставрації святинь у Гонконзі для туристичного ринку.

Хоча доходи від пілігримів можуть мати вирішальне значення для підтримки сакральних місць і громад, визначення пріоритетів туристичного попиту може призвести до привілеювання нерепрезентативних вибіркового релігійних напрямів та практик, які привабливі для туристичного ринку. Таким чином, хоча фінансування та управління спадщиною може бути життєво важливим для захисту та підтримки сакральних місць і маршрутів, це процес, який вимагає ретельного управління та консультацій, якщо це більше, ніж збереження історичних будівель, сакральних артефактів або ментифактів [2]. Тому, життєві практики є не менш важливими при аналізі збереження сакральної спадщини. Таким чином, статус спадщини та її різні дискурси допомагають формувати доступ до сакральних місць паломництва, можуть мати складний, а іноді й суперечливий зв'язок із сучасними віруваннями і практиками паломників.

Список використаних джерел

1. Атаман Л. В. Атрактивність сакральних ландшафтів м. Вінниці / Л. В. Атаман // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. 2017. Вип.29, №1–2. Вінниця, 2017.
2. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування: [монографія]. Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. 464 с.
3. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 336 с.
4. Castro Belen (2014). Renewing Heritage on the Camino. In Sacred Mobilities, edited by A. Maddrell, T. Gale and A. Terry. Farnham: Ashgate.
5. Christian pilgrimage, landscape, and heritage: journeying to the sacred (2015) / Veronica della Dora, Avril Maddrell, Alessandro Scafi, and Heather Walton. New York: Routledge.

6. Lois Gonzales Ruben (2013). The Camino de Santiago and its Contemporary Renewal: Pilgrims, Tourists and Territorial Identities. *Culture and Religion. An Interdisciplinary Journal*, 14(1): 8-22.
7. Timothy Dallen J., and Daniel H. Olsen, eds. (2006). *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*. London: Routledge.